

Markéta Klosová
Dramatické dílo Jana Amose Komenského
(abstrakt disert. práce)

Předložená práce rozebírá 10 dramatických prací Komenského v kontextu s historickými poměry a spolu s praxí středoevropského (zvláště školského) divadla 16. a 17. století. Nejprve se disertace zabývá hrami na lešenském gymnáziu, jejichž zavedení došlo v r. 1635. První doložená představení (od r. 1639) se zde konala právě v době Komenského rektorátu. Dramata, která se v Lešně v 17. století hrála, byla zcela v souladu s dobovými trendy. Jejich autoři čerpali inspiraci z protestantských her (psaných zvl. německy a latinsky), ale nevyhýbali se ani látkám typickým pro jezuitské dramatiky.

V Lešně se hrály i Komenského hry *Diogenes Cynicus redivivus* (hráno 1640, vyšlo 1658) a *Abrahamus patriarcha* (hráno 1641, vyšlo 1661/1662). Část badatelů na *Diogenovi* vyzdvihuje vtípné zpracování a volbu nezvyklého antického tématu. Druzí se zamýšlejí nad tím, proč si autor vybral právě tohoto filosofa: kynismu je vlastní absolutní neuznání společenské konvence včetně sklonu k veřejně provozované promiskuitě. Komenský však spatřoval v kynismu do jisté míry důsledné naplnění požadavků stoické morálky a filosofie a viděl Diogena jako velkého myslitele vnitřní svobody. Autorka dokládá, že podíl na Komenského výběru látky měla i síla tradice: popularita postavy Diogena, v raném novověku vesměs pojímaného jako mravně dokonalá bytost, jež je pro svou duchovní nezávislost a čistotu oprávněna kritizovat společenské a politické nešvary.

Abrahamus patriarcha se zdaleka netěšil takové badatelské přízni. Kritikové hry pojímali Abrahama jako dramatickou osobu bez vývoje, jež bez váhání souhlasí s obětováním vlastního syna. Komenský, jenž těžko mohl hrdinovi přidělit jinou než Písmem danou povahu, se však ve své hře postaral o zdůraznění toho, že Abrahamovi, vedenému Bohem, se na jeho fyzické i duchovní pouti dostává dlouholetého poučení o božích záměrech, slíbech i jejich plnění i o božích trestech. Ve světle této zkušenosti a poznání se pak patriarchovo rozhodnutí jeví jako výsledek kognitivního aktu a jako logické završení jeho duchovní cesty. Komenský pojímá scénu obětování Izáka jako zkoušku Abrahamovy víry (jak bylo v protestantských hrách běžné), jejímž přirozeným důsledkem je poslušnost Božích příkazů. S bojovnou hrou Théodora de Bèze *Abraham sacrificant* (1550) má Komenského *Abrahamus* společné zaměření na skupinu protestantských exulantů, jež má povzbudit ve víře.

V Sárospataku v Uhrách vytvořil Komenský na základě učebnice *Janua lingvarum* cyklus osmi divadelních kusů *Schola ludus* (vzniklo 1654, vyšlo 1656). Hry postupně probírají svět přirozených věcí (I), lidské tělo a mysl (II), svět lidské dovednosti (III), triviální a latinskou školu (IV), akademii (V), svět morálky (VI), život v lidské společnosti (VII), království, povinnosti panovníka a věci náboženství a teologie (VIII). Kromě rozboru her se práce věnuje i dílu českého exulanta, Šebestiána Macra z Letošic, jenž jako rektor lešenské školy pořídil v letech 1650 a 1651 tři dramatizace z látky 60 kapitol Komenského *Januy* (ve verzi z r. 1649) a předvedl je v lešenské škole. První z těchto dramatických prací se koncem r. 1653 nebo začátkem r. 1654 hrála i v Sárospataku.

Třebaže v první hře Komenského cyklu *Schola ludus* najdeme jak některé stopy textu *Januy* z r. 1649, tak drobné části Macrova textu, jde o zcela samostatné zpracování. Pro *Scholu ludus* jako celek byl základem text *Januy* ve verzi z r. 1652, jež se autor ve třech prvních hrách dosti přesně obsahově držel. Komenský však znění *Januy* především důkladně přeformuloval. Základní metodou bylo pro autora rozdělení textu učebnice do co nejvíce aktů, scén a replik co největšího počtu dramatických postav. Od čtvrté hry cyklu začleňoval Komenský do her nový na předloze nezávislý materiál. Tak vznikly dramaticky nejlepší části cyklu: *Pars IV.* a *V.* (školy), první akt a do sc. 4 i druhé jednání *Pars VI.* (morálka), druhý akt *Pars VII.* (budování utopického města) a první akt *Pars VIII.* (království, válka). Velká pozornost je v práci věnována provedení celého cyklu, o němž nám detaily prozrazuje autorova předmluva i autorské poznámky v textu. Disertační práce se nakonec zabývá i recepcí *Diogena* a *Scholy ludus* v soudobé evropské kultuře.